

"Se on semmonen pienten lasten leikkikerho"

**Vanhempien kokemuksia lapsensa toimintaterapiasta
ja sen asiakaskeskeisyydestä**

Katariina Hiekka
Sini Rohula

Opinnäytetyö
Lokakuu 2018
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala
Toimintaterapeutti (AMK)

Tekijä(t) Hiekka, Katariina Rohula, Sini	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Lokakuu 2018
	Sivumäärä 30	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi ”Se on semmonen pienten lasten leikkikerho” Vanhempien kokemuksia lapsensa toimintaterapiasta ja sen asiakaskeskeisyydestä		
Tutkinto-ohjelma Toimintaterapeutti (AMK)		
Työn ohjaaja(t) Kristiina Juntunen, Jaana Ritsilä		
Toimeksiantaja(t)		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkimuksessa tavoitteena on vanhempia haastatteleamalla selvittää, kuinka heidän lapsensa toimintaterapia-asiakkuus on vastannut odotuksia, miten terapian toteutus koetaan sekä kuinka asiakaskeskeisyys on huomioitu toimintaterapiaprosessissa. Haastattelusta saadulla tiedolla on tarkoitus pyrkiä kehittämään asiakaskeskeisyyttä ja rakentamaan ymmärrystä vanhemman ja kuntouttajan välille.</p> <p>Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena, johon aineisto kerättiin teemahaastattelun keinoin. Haastateltavina oli kaksi vanhempaa, joiden lapsi on tai on ollut toimintaterapiapalveluiden asiakkaana. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalysillä ja ohjaavana teoriana käytettiin asiakaskeskeisen käytännön viitekehystä.</p> <p>Tuloksista tuli ilmi, että asiakkaan kokonaisvaltainen huomiointi heti terapiasuhteen alusta alkaen luo tukevan pohjan terapiaprosessille. Asiakkaan ja hänen perheensä yksilölliset toiveet sekä tarpeet ovat avainasemassa määrittelemässä, kuinka toimintaterapiapalvelut koetaan. Jotta kuntoutus olisi vaikuttavaa, asiakkaan iän ja mielenkiinnon kohteiden huomiointi terapian suunnittelussa sekä toteutuksessa koettiin erittäin merkitykselliseksi. Haastateltavat toivoivat palvelujärjestelmän kehittyvän asiakaskeisempään suuntaan, muun muassa niin, että saatavilla olevista tukikeinoista tiedotettaisiin selkeämmin.</p> <p>Haastatteluissa ilmeni vahvasti se, että toimintaterapia on haastateltujen vanhempien mielestä lapsille tarkoituksenmukainen kuntoutusmuoto ja on oleellisesti tukenut ja ylläpitänyt lapsien niin fyysistä kuin henkistäkin toimintakykyä.</p>		
Avainsanat (asiasanat) asiakaskeskeisyys, vanhemmat, lasten toimintaterapia, kokemus, teemahaastattelu		
Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)		

Author(s) Hiekka, Katariina Rohula, Sini	Type of publication Bachelor's thesis	Date October 2018 Language of publication: Finnish
	Number of pages 30	Permission for web publication: x
	Title of publication "It's some sort of a play club for small children" Parents' experiences of their child's occupational therapy and its client orientation	
Degree programme Occupational therapist		
Supervisor(s) Kristiina Juntunen, Jaana Ritsilä		
Assigned by		
Abstract <p>The study was implemented by interviewing parents whose children were clients of occupational therapy services. The purpose was to examine how the services had met their expectations, what their views were on the implementation of the therapy and how client-centeredness was present in their occupational therapy process. Another purpose of was to develop client-orientation and build mutual understanding between the parents and the providers of the rehabilitation services by using the information collected with the interviews.</p> <p>The study had a qualitative research approach, and the data was collected by using semi-structured interviews. The respondents were two parents whose children had been clients of occupational therapy services. The data was analysed with theory-based content analysis. The framework of client-centred practice was used as the theory guiding the analysis.</p> <p>According to the results, comprehensive observation of the client from the very start of the therapy relationship formed a firm foundation to the therapy process. The individual hopes and needs of the clients and their families played a key role in defining how the occupational therapy services were experienced. From the point of view of the impact of the therapy, the interviewees found it very significant that the age and interests of the client were considered when planning and implementing it. The interviewees also hoped that the service systems would develop client-orientation, for example, by providing clearer information about the services available.</p> <p>The interviews clearly highlighted the fact that the parents found occupational therapy as a suitable form of rehabilitation for their children and that it had substantially supported and maintained their children's ability to function on both physical and mental levels.</p>		
Keywords/tags client-centeredness, parents, occupational therapy for children, experience, semi-structured interview		
Miscellaneous		

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Tutkimusasetelma	5
3	Teoreettinen viitekehys; asiakaskeinen käytäntö	6
	3.1 Lapsen vahvuuksien ja hänen toiminnallisuuteensa liittyvien huolenaiheiden tunnistaminen	6
	3.2 Tavoitteenasettelu	6
	3.3 Toimintakeskeinen arviointi	7
	3.4 Toimintakeskeinen interventio	7
	3.5 Tilannekatsaus ja arviointi	7
4	Tutkimuksen toteutus	8
	4.1 Laadullinen tutkimus	8
	4.2 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä	9
	4.3 Haastateltavien valinta	9
	4.4 Saatekirje	10
	4.5 Haastattelurungon muodostaminen ja testaus	10
	4.6 Teoriaohjaava aineistonanalyysi	11
5	Haastateltavat	12
6	Tulokset asiakaskeisen käytännön viitekehysten vaiheisiin peilaten	13
	6.1 Vaihe: Lapsen vahvuuksien ja hänen toiminnallisuuteensa liittyvien huolenaiheiden tunnistaminen	13
	6.2 Vaihe: Tavoitteenasettelu	15
	6.3 Vaihe: Toimintakeskeinen interventio	15
	6.4 Vaihe: Tilannekatsaus ja arviointi	16
	6.5 Vanhempien odotukset ja käsitykset	17
	6.6 Moniammatillinen yhteistyö	18

	2
7 Johtopäätökset	19
8 Pohdinta	20
8.1 Prosessi ja tulokset	20
8.2 Vertailu muihin tutkimuksiin	21
8.3 Tutkimuksen luotettavuus ja prosessin onnistuminen.....	22
8.4 Jatkotutkimus- ja kehitysideat	23
Lähteet	25
Liitteet	27
Liite 1. Haastattelurunko	27
Liite 2. Saatekirje	29

Kuviot

Kuvio 1. Asiakaskeskeisen käytännön viitekehys (mukaillen Rodger & Kennedy-Behr 2017, 33).....	8
--	---

Taulukot

Taulukko 1. Esimerkki analyysirungosta	11
--	----

1 Johdanto

Lasten kanssa työskenneltäessä tulee tiedostaa, että asiakkaana lapsen lisäksi ovat myös huoltaja tai huoltajat ja mahdollisesti muut perheenjäsenet. Käytännön ollessa toimintakeskeisestä, arvioinnin ja interventioden tulee ensisijaisesti toteutua asiakaskeskeisesti, sillä olettamuksella, että lapsi ja hänen perheensä tulevat olemaan aktiivinen osa näitä prosesseja. (Rodger & Kennedy-Behr 2017, 28.)

Rodgerin ja Keenin (2017, 46) mukaan Sumsion (2002, 2006) ja Law (2006) määrittelevät asiakaskeskeisyyden pääpiirteiksi seuraavia asioita; asiakkaalla ja hänen perheellään on täysi vastuu päätöksenteosta, joka koskee asiakkaan tekemiä toimintoja, sekä palveluja, joihin hän osallistuu. On myös tärkeää muistaa, että asiakasta sekä perhettä ja heidän valintojaan kunnioitetaan toimintaterapiaprosessin kaikissa vaiheissa. Heille on tarjottava tietoa sekä emotionaalista tukea, myöskään yksilöllistä kohtaamista ei saisi unohtaa. Toimintaterapia toteutetaan ja suunnitellaan jokaisen asiakkaan kohdalla yksilöllisesti, ottaen asiakas ja hänen mielipiteensä huomioon jokaisessa terapian vaiheessa sekä tarjoamalla asiakkaalle keinoja, joilla hän saisi mahdollisuuden ratkaista omat toiminnalliset haasteensa. Egilsonin ja Stefánsdóttirin (2016, 381) mukaan on tärkeää terapiapalveluiden jatkuva laadullinen tarkastelu sekä vaikuttavuuden arviointi asiakkaan näkökulmasta, näin voidaan mahdollistaa, että asiakas saa äänensä kuuluville.

Opinnäytetyössä halutaan vanhempia haastatteleamalla selvittää, kuinka heidän lapsensa toimintaterapia-asiakkuus on vastannut odotuksia, miten terapian toteutus koetaan sekä kuinka asiakaskeskeisyys on huomioitu toimintaterapiaprosessissa. Haastattelusta saadulla tiedolla pyritään kehittämään asiakaskeskeisyyttä ja rakentamaan ymmärrystä vanhemman ja kuntouttajan välille.

Avainsanat: asiakaskeskeisyys, vanhemmat, lasten toimintaterapia, kokemus, teema-haastattelu

2 Tutkimusasetelma

Tavoitteena opinnäytetyössä oli haastattelun keinoin selvittää vanhemmilta, kuinka heidän lapsensa toimintaterapiassa on toteutunut asiakaskeskeisyys sekä kerätä kokemustietoa prosessin eri vaiheista. Tarkoituksena opinnäytetyössä oli vahvistaa toimintaterapian asiakaskeskeisyyttä. Saadulla kokemustiedolla pyritään rakentamaan ymmärrystä vanhempien ja kuntouttajien välille sekä auttamaan terapeutteja räätälöimään palveluitaan vastaamaan perheiden tahtoa ja tarpeita.

Asiakaskeskeisyyden korostamisen ollessa yleisenä suuntauksena kuntoutuksen saralla, on tärkeää kuulla vanhempien mielipiteitä palveluista, joita he saavat. Yleisesti ottaen, perhe tuntee lapsensa parhaiten ja monesti tehokkain tapa edistää lapsen toimintakykyä on antaa tukea suoraan perheelle sekä lapsen lähiympäristöön. (Egilson 2011, 277 – 278.) -Ymmärryksellä siitä, kuinka vanhemmat kokevat ja käsittävät lapsensa intervention, voidaan edesauttaa vanhempien sitouttamista interventioon sekä sitä, kuinka kuntoutuksella voidaan paremmin vastata perheen tarpeisiin (Kruijzen-Terpstra, Ketelaar, Boeije, Jongmans, Gorter, Verheijden, Lindelman & Verschuren 2013, 787).

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

Minkälaisia kokemuksia vanhemmilla on lapsensa toimintaterapiaprosessin eri vaiheista?

Millaisia kokemuksia vanhemmilla on toimintaterapiaprosessin asiakaskeskeisyydestä?

3 Teoreettinen viitekehys; asiakaskeskeinen käytäntö

3.1 Lapsen vahvuuksien ja hänen toiminnallisuuteensa liittyvien huolenaiheiden tunnistaminen

Asiakaskeskeinen toimintaterapiaprosessi lähtee liikkeelle luottamuksellisen kumppanuus- ja yhteistyösuhteen rakentamisesta terapeutin ja perheen välille (Rodger & Kennedy-Behr 2017, 29). Rodgerin (mts. 29) mukaan, Polatajko ja Mandich (2004) kuvailevat terapeutin ja asiakkaan molemminpuolista sitoutumista tukevia asioita alla mainituilla tavoilla. Terapeutin on tärkeää mahdollistaa asiakkaalle tilanteita, joissa asiakas saa mahdollisuuden valita eri vaihtoehdoista, jotka nousevat asiakkaan omista intresseistä. Sitoutumista yhteistyöhön voi tukea myös se, että toiminnot suunnitellaan juuri sopivan haastaviksi asiakkaan toimintakykyyn ja ikätasoon nähden. Terapeutti voi myös hyödyntää omaa persoonaansa ja kokemuksiaan vahvistaakseen kumppanuutta asiakkaan kanssa, samalla kuitenkin pitäen mielessään ammatillisuutensa sekä fokuksen asiakkaan kuntoutuksessa.

Tiedonkeruun vaiheessa asiakkaalta ja hänen läheisiltään saatu tieto on erittäin tärkeää. Näiden tietojen avulla voidaan suunnitella yksilöllinen interventio, jossa on otettu huomioon asiakkaan roolit, arvot, rutiinit, toiminnot sekä ympäristöt, joissa asiakas toimii. Näiltä osa-alueilta voidaan löytää oleellisia tekijöitä, jotka estävät tai edistävät toimintaa sekä löytää asiakkaan vahvuudet ja ne toiminnot, joista suoriutumisessa on haasteita. (Mts. 31-33.)

3.2 Tavoitteenasettelu

Terapeutin rooli on kuunnella perheen huolet, toiveet ja tarpeet asetettavan tavoitteen suhteen ja yhdistää nämä omaan asiantuntijuuteensa, esimerkiksi lapsien ikätasoisesta kehityksestä ja eri diagnoosien tuntemuksesta. Jos näyttöön perustuvaa tutkimustietoa on saatavilla, voi sen jakaminen vanhemmille auttaa päätöksenteossa. (Rodger & Kennedy-Behr 2017, 48.) On tärkeää kuvata tavoitteet yksityiskohtaisesti ja selkeästi, näin varmistetaan, että kaikki osapuolet ymmärtävät mitä tavoitteilla haetaan (mts. 54).

Tavoitteiden tulisi kohdistua lapsen arjelle merkityksellisiin toimintoihin, joista lapsi tahtoi tai hänen odotettaisiin suoriutuvan paremmin (Rodger & Kennedy-Behr 2017, 34). Aina merkitykselliset toiminnot eivät ole mielekkäitä, vaan nousevat enemmän

odotuksista; esimerkiksi koululaisen on tärkeä selvittää aamurutiineista päästäkseen ajoissa kouluun. Terapeutin tulee kuitenkin olla tietoinen myös asioista, joista lapsi tykkää ja mistä taas ei, sekä kuunnella ja kunnioittaa, mitä lapsella on sanottavanaan itsestään ja tarpeistaan. (Mts. 48-49.)

3.3 Toimintakeskeinen arviointi

Saadun tiedon ja tavoitteiden pohjalta terapeutti voi arvioida eri menetelmin lapsen suorituskäytännön ja osallistumista toimintoihin, jotka ovat lapselle merkityksellisiä ja hänen tavoitteisiinsa nähden relevantteja. Arviointimenetelmien sekä toiminnan analyysin avulla voidaan tarkentaa, millä alueella toimintakäytännön haaste on lapselle merkityksellisissä toiminnoissa. (Rodger & Kennedy-Behr 2017, 34.)

3.4 Toimintakeskeinen interventio

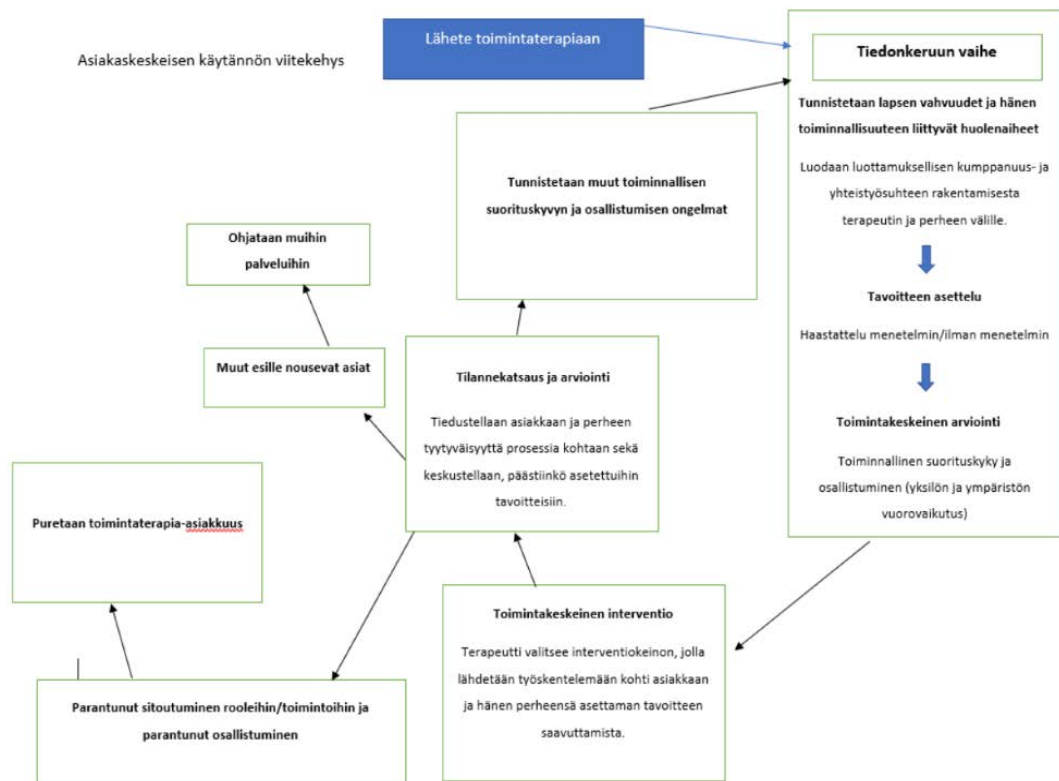
Terapeutti valitsee interventiokeinon, jolla lähdetään työskentelemään kohti asiakkaan ja hänen perheensä asettaman tavoitteen saavuttamista. Ottaen huomioon esimerkiksi maksajatahon ja työnantajansa ohjeistuksen, terapeutti keskustelee vanhempien kanssa toteutuksesta, kuten terapiakertojen määrästä ja toteutuspaikasta, ottaakseen huomioon muun muassa heidän mahdollisuutensa kuljettaa lasta terapiaan tai suostumuksen terapioiden toteutukseen koulussa. (Rodger & Kennedy-Behr 2017, 37-38.)

Yksittäinen terapiasessio koostuu usein kolmesta vaiheesta. Ensin otetaan yhteys asiakkaaseen, esimerkiksi kysyen kuulumisia ja kuinka viikko on mennyt. Vanhempien ollessa paikalla voidaan tiedustella, onko huomattu muutoksia tai onko jokin toiminut hyvin/huonosti. Session keskiosa työskennellään tavoitteellisesti. Lopuksi on yhteenvedon aika siitä, mitä on tehty tai saavutettu. Jos vanhemmat eivät olleet paikalla, välitetään heille palaute siitä, miten kerta on mennyt ja sovitaan, mitä kotona voitaisiin tehdä, jotta esimerkiksi harjoitellut taidot siirtyisivät muihinkin ympäristöihin. (Mts. 37-38.)

3.5 Tilannekatsaus ja arviointi

Intervention jälkeen on aika arvioida sen vaikutusta asiakkaan toimintaan ja osallistumiseen yhdessä asiakkaan kanssa. Tiedustellaan asiakkaan ja perheen tyytyväisyyttä

prosessia kohtaan sekä keskustellaan, päästiinkö asetettuihin tavoitteisiin. Tässä vaiheessa tehdään päätös, onko toimintaterapian jatkolle tarvetta tai onko tarvetta ohjata asiakasta muiden palveluiden piiriin. (Rodger & Kennedy-Behr 2017, 31.)

Kuvio 1. Asiakaskeskeisen käytännön viitekehys (mukaillen Rodger & Kennedy-Behr 2017, 33).

4 Tutkimuksen toteutus

4.1 Laadullinen tutkimus

Aineistonkeruu toteutettiin laadullisena haastattelututkimuksena. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009, 161-164) mukaan laadullinen tutkimus on todellisen elämän kuvaamista, jossa suositaan ihmistä tiedonkeruun instrumenttina. Kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti. Laadullinen tutkimus on tärkeä tiedonkeruumenetelmä, sillä sen avulla saadaan kuuluviin muun muassa vähemmistöjen ääni. Se sallii vuorovaikutuksesta syntyneiden, tulkinnallisten, jopa näkymättömien ilmiöiden esiin tuonnin. Laadullisessa tutkimuksessa kiehtovaa on se, ettei niin sanottua lopullista totuutta

ole, vaan tietystä ilmiöstä saattaa paljastua uusia näkökulmia ja puolia aina vaan uudelleen. (Puusa & Juuti 2011, 31.)

4.2 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Tutkimushaastattelua voi verrata aivan normaalissa arjessa käytyihin vuorovaikutuksellisiin tilanteisiin. Tutkimushaastattelussa tehdään yhtä lailla oletuksia, osoitetaan ymmärrystä toista kohtaan, kysellään kysymyksiä sekä osoitetaan kiinnostusta eri tavoin. Tutkimushaastattelu eroaa arkikeskustelusta kuitenkin tietyn tarkoituksen ja osallistujien roolien vuoksi. Haastattelutilanteessa haastateltavalla on tieto aiheesta, josta tutkija tietämättömänä osapuolena on kiinnostunut. (Ruusuvuori & Tiittula 2017, 46-47.) Tutkimushaastattelussa on tärkeää huomioida se seikka, että siitä huolimatta onko haastattelu avoin vai hyvinkin tarkkaan strukturoitu, on se aina silti vuorovaikutustilanne. Tutkija ja haastateltava sovittaa puheenvuoronsa niin, että se linkittyy joulhevasti toisen puheeseen. (Mts. 54.)

Teemahaastattelu on hyvin keskustelumainen haastattelutapa, jossa edetään ilman tarkkaan aseteltuja kysymyksiä, ennalta määriteltyjen aihealueiden mukaan. Tässä vuorovaikutuksellisessa tilanteessa tutkija pyrkii ohjaamaan keskustelua niin, että saa selville häntä kiinnostavat asiat liittyen tutkimuksen aihepiiriin. (Eskola & Vastamäki 2015, 27-29.)

4.3 Haastateltavien valinta

Kriteeri haastateltavien valinnalle oli, että valitun vanhemman lapsi on, tai on ollut toimintaterapiapalveluiden asiakkaana viimeisen puolen vuoden aikana ja käyntejä on ollut ainakin kymmenen. Toinen haastateltavista löydettiin internetistä löytyneen blogin kautta. Blogeja rajattiin sen mukaan, onko blogikirjoittajalla lapsi, joka käy toimintaterapiassa. Myös se, kuinka aktiivisesti kirjoittaja blogiaan päivittää, oli yksi kriteeri, minkä mukaan blogeja seulottiin.

Toinen haastateltavista taas löydettiin tuttavien kautta. Oli kuitenkin tärkeää huomioida, ettei haastateltava ollut tutkimuksen tekijöille ennestään millään lailla tuttu, koska tämä saattaisi vaikuttaa haastattelutilanteeseen sekä haastattelijan ja haastateltavan välisiin suhteisiin haastattelussa mahdollisesti ilmenevien henkilökohtaisten asioiden vuoksi (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuori 2017, 400). Haastateltavat esitellään

tutkimuksessa heidän anonymiteettiä suojaten, jättämällä muun muassa lasten diagnoosien tarkka kuvaus esittelemättä sekä rajaamalla pois muut tunnistettavuuden mahdollistavat taustatiedot. Haastateltavat ovat myös eri puolilta Suomea, joten he eivät ole saman palveluntuottajan piirissä.

4.4 Saatekirje

Saatekirjeessä tutkittaville annettiin tieto tutkimuksesta, esimerkiksi sen tarkoituksesta ja tavoitteesta. Tutkittaville kerrottiin olennaiset asiat tutkimuksesta, jotta he voisivat saateen perusteella päättää osallistumisestaan tutkimukseen. (Vilka 2007, 80-81.)

Saatekirjeessä vastaajat saivat tiedon vastaamiseen menevästä ajasta, jonka taas tutkijat saivat selville ensin testaamalla haastattelurungon. Vastaajille kerrottiin tutkimuksen osapuolet, heidän roolinsa ja tutkimustulosten käyttötarkoitus sekä aineiston säilytykseen ja hävittämiseen liittyvät asiat. Tämä tarkoittaa, että aineistoa käytetään vain tämän tutkimuksen tekemiseen ja aineisto hävitetään heti tutkimuksen valmistuttua.

Hyvin tärkeää oli myös tieto vastaajien henkilösuojan turvaamisesta. (Mts. 85-87.)

Osallistujille selvennettiin, etteivät heidän antamansa vastaukset vaikuta millään lailla heidän lapsensa terapiapalveluihin, eikä tutkijoiden tarvitse tietää esimerkiksi sitä, millä palveluntarjoajalla heidän lapsensa on toimintaterapia-asiakkaana ollut.

4.5 Haastattelurungon muodostaminen ja testaus

Haastattelurunkoa lähdettiin rakentamaan Rodgerin (2017, 33; Kuvio 1.) asiakaskeksisen käytännön viitekehyksen pohjalta. Asiakaskeksisen käytännön vaiheiden operationalisointi oli tärkeä vaihe, jotta saatiin haastattelukysymykset helposti ymmärrettävään muotoon ja tukemaan tutkimuskysymyksiämme tarkoituksenmukaisesti. Kysymykset pyrittiin muotoilemaan niin, että saataisiin selville vanhempien kokemuksia ja käsityksiä viitekehyksemme olennaisiin elementteihin liittyen.

Suunniteltu haastattelurunko testattiin ennen virallista aineistonkeruuta yhden testihaastattelun avulla. Haastattelurungon testaamisella tutkija sai haastatteluun menevän ajan lisäksi tietoa siitä, puuttuiko olennaisia kysymyksiä tai oliko osa kysymyksistä kenties tarpeettomia tutkimusongelmaan nähden. Testaaminen antoi viitettä myös siitä, onko valitut kysymykset riittävän täsmällisiä, selkeitä ja yksiselitteisiä.

(Vilka 2007, 78.) Haastattelukysymysten ja -aiheiden testaaminen antoi viitettä, onko operationalisointia syytä tarkentaa tai selventää.

4.6 Teoriaohjaava aineistonanalyysi

Opinnäytetyössä aineisto kerättiin haastattelemalla, jonka jälkeen aineisto litteroitiin. Analysoiminen aloitettiin rajaamalla tutkimuksesta pois kaikki se aineisto, jolla ei ollut tutkimukselle merkityksellistä arvoa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123.) Rajaamisen jälkeen aineisto käytiin läpi koodaamalla eri värein esiin nousseet erilaiset ilmaisut sekä ilmiöt. Aineiston pelkistämisen ja ilmaisujen koodaamisen jälkeen tutkimukselle oleelliset ilmaisut listattiin, jotta voitiin aloittaa ryhmittely alaluokkiin, joko samankaltaisuuden tai erilaisuuksien mukaan. Alaluokkia yhdistämällä teoreettisiin käsitteisiin, saatiin muodostettua yläluokkia analyysirunkoon (mts. 133). Yläluokat yhdistyivät kokoavaksi käsitteeksi; vanhempien kokemuksiin lapsensa toimintaterapiasta (mts. 124-125).

Taulukko 1. Esimerkki analyysirungosta

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Yhdistävä luokka
”Täyttää 10”	Kuvaus iästä	Taustatiedot	Oma tiedonkeruu	Vanhempien kokemuksia lapsensa toimintaterapiasta
”...Mitä me ollaan kartotettu uusia toimintaterapeutteja, ni taas niille on joutunut tuomaan sen et kemiat pitää kohdata tosi hyvin niinkö lapsen kanssa...”	Henkilökemiat	Suhde terapeuttiin	Tiedonkeruu	
”Terapeutin kanssa käyty konkreettisia arjen toimintoja läpi.”	Arjen toimintojen huomiointi	Tavoitteiden asettelu		
”Tunteiden käsittely sanoittamisen kautta..”	Konkreettinen tavoite	Tavoite		
”Se on ollut meidän haaste just se, et se toimintaterapia sisällöltäänkin kehitys ikätason mukaseks.”	Ikätason huomiointi	Intervention suunnittelu	Toimintakeskeinen interventio	
”Sillä on tää elektroni- nen proteesi..”	Interventio keinot	Interventio		
”Hirveesti käyty sitä palautekeskustelua..”	Edistymisen seuranta	Toimintaterapian vai- kuttavuus		
”Sen toimintaterapian pitää motivoida sitä kuntoutujaa, eikä päinvastoin.”	Motivaation merkitys	Odotukset toimintaterapian suhteen	Toiveet ja odotukset	
”...ei välttämättä tiedetä ees mitä voidaan hakea ja sitte jos tiedetään ni ei osata...”	Palvelujärjestelmä	Moniammatillisuus		

5 Haastateltavat

Opinnäytetyöhön haastateltiin kahta vanhempaa, isää ja äitiä, joiden lapsi on tai on ollut toimintaterapiapalveluiden asiakkaana. Opinnäytetyössä haastateltavat erotetaan toisistaan kirjaimin A ja B. Haastateltava A:n lapsi on iältään yksitoista vuotta ja hän on ollut toimintaterapiapalveluiden asiakkaana noin kuuden vuoden ajan neurologisen toimintakyvyn häiriön vuoksi. Vanhemman kertoman mukaan, lapsi vaatii aikuisen tukea toiminnanohjaukseen sekä hän omaa ajatusmalleja, jotka tuovat haasteita arjen sujuvuuteen. Toimintaterapiassa lapselle on asetettu tavoitteiksi sosiaalisen kanssakäymisen kykyjen vahvistaminen, sekä tunteiden käsittely esimerkiksi sanoittamisen avulla. Toimintaterapiassa vuorovaikutustilanteita harjoitellaan muun muassa erilisten pelien ja leikkien kautta, ilmaisua on harjoitettu luovien menetelmin sekä keskustellen. Aiemmin motoriikkaa on harjoitettu fyysisillä, liikunnallisilla harjoitteilla. Toimintaterapia toteutuu pääasiassa vastaanotolla ja paikalla kerroilla on ainoastaan lapsi ja toimintaterapeutti. Käyntejä on varattu myös kouluun ja kotiin.

Haastateltava B:n lapsi on yhdeksänvuotias ja hän on ollut toimintaterapiapalveluiden asiakkaana puolivuotiaasta lähtien. Tällä hetkellä toimintaterapia on tauolla. Vanhempi kertoi haastattelussa, että lapsi käy toimintaterapiassa yläraajan fyysisen rajoitteen vuoksi. Rajoitteen vuoksi lapsi tarvitsee aikuisen ohjauksen ja neuvonnan lisäksi tukea apuvälineestä, joka on proteesi. Viime aikoina sosiaalinen toimintakyky on myös haastanut arjen sujuvuutta. Toimintaterapian tavoitteena on ollut minäkuvan hyväksyminen, sinnikkyuden lisääminen sekä kaksikäätisyyden tuominen erilaisiin tilanteisiin ja olosuhteisiin. Yksi tavoite on myös ollut harjoitella toimimista eri proteesien avulla, esimerkiksi harraste- ja uimaproteesin. Terapiassa on painottunut pääasiassa kädentaitojen harjoittaminen luovien menetelmien kautta, aiemmin taas itsestä huolehtimisen harjoittaminen, muun muassa vessatoimintojen ja pukeutumisen suhteen. Oleellinen osa toimintaterapiaa on ollut sopivien proteesien hankinta sekä niiden käytön harjoittelu sekä soveltuminen arjen eri tilanteisiin. Toimintaterapia lapsella toteutuu pääasiassa kotona, koulussa ja päiväkodissa. Paikalla pääasiallisesti on lapsi ja toimintaterapeutti, koululla ryhmätilanteissa myös muut oppilaat sekä opettaja. Kotikäynnillä on joku perheenjäsenistä paikalla.

6 Tulokset asiakaskeskeisen käytännön viitekehysten vaiheisiin peilaten

6.1 Vaihe: Lapsen vahvuuksien ja hänen toiminnallisuuteensa liittyvien huolenaiheiden tunnistaminen

Haastateltavat kokivat tärkeäksi lähtökohdaksi kuntoutusprosessille hyvän ja toimivan henkilökemian lapsen ja toimintaterapeutin välisessä suhteessa. Molemmilla tapauksissa terapiasuhteet olivat useiden vuosien mittaisia. Terapeutin persoonan merkitystä on tarkasteltu Egilsonin ja Stefánsdóttirin (2016, 378) tutkimuksessa ja on huomattu sen vaikuttavan selkeästi vanhempien kokemuksiin terapiapalveluista. Heidän tuloksistaan käy ilmi, että juuri sen ”oikean” terapeutin löytymistä ei pidetä itsestäänselvytenä, vaan vanhemmat kokevat olevansa onnekkaita, jos sellainen sattuu löytymään. Terapeutin tärkeinä piirteinä vanhemmat pitivät heidän tutkimuksessaan, muun muassa innokkuutta, omistautumista sekä välittävää asennetta.

A: ”...me hyvin tietosesti haettiin toisella kerralla myös tää sama [toimintaterapeutti] koska tiedettiin, et niil oli jo semmonen hyvä suhde keskenää ja et ei taritte käyttää vuotta siihen, että saadaan lapsi lämpenemään sille terapiasuhteelle.”

B: ”...nyt siis kun on oppinut tiedostamaan, niin nyt sitten näiltä tulevilta, mitä me ollaan kartotettu uusia toimintaterapeutteja, ni taas niille on joutunut tuomaan sen et kemiat pitää kohdata tosi hyvin niinkö lapsen kanssa ja sitten taas se, että siellä pitää huomioida ne elinympäristöt ja sitten harrastustoiminta ja ylipäänsä mitä tekee.”

Haastateltava A:n tapauksessa, lapsen roolit ja toimintaympäristöt oli huomioitu kartoittamalla haasteet eri ympäristöissä, kuten kotona sisarus-suhteissa sekä kodin ulkopuolisissa ryhmätilanteissa. Haastateltava B kokee, että toimintaterapeutti on omalla toiminnallaan pystynyt vaikuttamaan lapsen sopeutumista kouluympäristöön sekä sen mukana tulleisiin sosiaalisiin tilanteisiin. Haastateltava B:n tapauksessa lapsella oli käytössään apuvälineenä proteeseja, joten harrastusten ja mielenkiinnon kohteiden huomioinnin tärkeys korostuu, jotta apuväline soveltuu lapsen tarpeisiin ja mahdollistaa mielekästä toimintaa sekä edistää arjen sujuvuutta. Egilsonin ja Stefánsdóttirin

(2016, 374) tutkimuksessakin on huomattu intervention tehon linkittyvän asiakkaan arkeen tehokkaammin, kun kiinnitetään huomiota heidän päivittäisiin rutiineihinsa sekä toimimiseen asiakkaan luonnollisissa toimintaympäristöissä.

Haastateltavilta tiedustellessa, kuinka perheen arvot on otettu huomioon toimintaterapiaa suunniteltaessa, tuli ilmi, ettei arvoista ole puhuttu kirjaimellisesti. Kuitenkin aiheistosta nousee esiin se, että perheelle merkityksellisiä asioita, sekä lapsi persoonana on huomioitu toimintaterapiassa.

A: ”...ei oo varmaan tosta näkökulmasta tietoisesti ehkä pohdittu, et se [perheen arvot] ei oo ollu sellanen keskustelun aihe varsinaisesti. Et se on aikalailla pyöriny toimintakyvyn ympärillä, se on ollu se, mistä on puhuttu ja just ehkä se semmonen tietyntyyppinen lapsikeskeisyys siinä ajattelussa on ollu, et ei oo ehkä tavallaan perheen arvoja vaan enemmän sitä lasta persoonana mietitty sit taas enemmän.”

Kysyttäessä, onko otettu huomioon perheen arjen kannalta tärkeät ja lapselle mieluisat ja ei niin mieluisat toiminnot, haastateltava A koki, että lapsi on päässyt vaikuttamaan terapian sisältöön ja ratkaisuihin hyvin paljon. Haastateltava B kertoi, ettei toiveista huolimatta viime vuosien aikana toimintaterapiassa ole huomioitu lapsen ikätasoista kehitystä, vaan nyt kouluikäisen terapiassa toistuu edelleen ne samat toiminnot, joita jo päiväkodissa käytettiin. Hän koki, että tästä syystä lapsen mielenkiinto ja motivaatio terapiaa kohtaan on alkanut laskea.

B: ”Asiakaslähtöisemmäks tai asiakaskeisemmäks mä odottaisin et se toivonmukaan lähitulevaisuudessa tulis muuttumaan. Et ihan just sen takia että lapsella säilyy se tavallaan oma motivaatio ja kiinnostus reenata ja harjottaa, ettei sit taas anna periks. Sen toimintaterapian pitää motivoida sitä kuntoutujaa, eikä päinvastoin.”

Lapsen vanhempien tulisi olla tietoisia siitä, kuinka lapsen kasvu ja kehitys vaikuttavat kuntoutukseen nyt ja tulevaisuudessa. Tärkeää on myös se, että kuntoutuksen sisältö muokkautuisi lapsen iän mukaan. Eri ikäkausina painotuksen tulisi olla eri asioissa ja toiminnoissa, koska pääsääntöisesti lapsen toimintakyky kasvaa iän karttuessa. Kun kuntoutuksessa toiminnot ovat lapsen iälle sopivia, lapsi kokee ne mielekkäänä ja näin ollen lapsi toimii motivoituneempana. Lapsen motivoitumisen taso on

yksi keskeisistä asioista, jotka vaikuttavat onnistuneeseen kuntoutukseen. Lapsen motivaatioon vaikuttaa esimerkiksi mielekäs toiminta, harrastukset sekä lapselle sillä hetkellä ajankohtaiset aiheet elämässä. (Koivikko & Sipari 2006, 115-117.)

6.2 Vaihe: Tavoitteenasettelu

Haastateltava A:n lapsen toimintaterapian alkaessa, perhe on käynyt yhdessä toimintaterapeutin kanssa läpi konkreettisia arjen toimintoja, joissa haasteita ilmenee ja joihin halutaan muutosta ensisijaisesti. Molemmissa haastatteluissa kävi ilmi, että lapsi ja perhe osallistuivat vahvasti tavoitteiden asettamiseen. Haastateltava B kertoo, että lapsi on ollut enemmän osallisena toiminnan suunnittelussa, koska lapsen ikätaso huomioiden hän ei ole valmis arvioimaan, mikä hänelle olisi parhaaksi. Hagen & Bjorbækmo (2012, 48-49) osoittavat omassa tutkimuksessaan, että vanhemmat voivat kokea menettävänsä hallinnan, jos terveydenhuollon ammattilaiset määrittelevät yksipuolisesti, mitä heidän perheensä tarpeet ovat.

B: ”..mä koen nyt ite, että mut viimevuosina kyseenalaistettu. Tai tässä viimesen puolen vuoden aikaan kyseenalaistettu ihan täysin. Että, mitä tavallaan mä oon yrittäny oman lapseni eteen ajaa niitä asioita, että hän saa oikeenlaista palvelua..”

A: ”..nii ne [tavoitteet] on hyvin lapsen kanssa suunniteltuja ja muuta, et niis on jopa enemmän lasta kuunneltu kun meitä vanhempia.”

6.3 Vaihe: Toimintakeskeinen interventio

Haastateltava B kokee, ettei toimintaterapia ole ollut välttämättä aikaan ja paikkaan sidottua, vaan se toteutunut joustavasti eri ympäristöissä mukautuen perheen muuttuviin tilanteisiin ja aikatauluihin. Haastateltava A:n lapsen toimintaterapia toteutuu pääasiallisesti vastaanotolla, mutta Haastateltava B ei koe vastaanottokäyntejä tarkoituksenmukaiseksi lapsensa kohdalla. Heidän kohdallaan toimintaterapia toteutuu lapsen luonnollisissa toimintaympäristöissä, kuten koulussa, päiväkodissa ja kotona. Sipari väitöskirjassaan (2008, 79) kuvailee vuosien saatossa tapahtunutta terapiakäytännön muutosta, jossa toimintaterapiaa ei toteuteta enää vain niin sanottuna ”koppiterapiana”, vaan kuntoutus tapahtuu asiakkaan luonnollisissa toimintaympäristöissä. Tätä

”koppiterapiaa” on aineiston mukaan perusteltu sillä, että isommat lapset osaavat soveltaa harjoittelemaansa taitoja arjen eri ympäristöissä. (Sipari 2008, 79.)

B: “Mä en oikein sitä “koppiterapiaa” tai sillä tavalla.. Että jossain tietyssä huoneessa, vaan pikemminkin just se, et se tulee siihen lapsen arkeen mukaan se toimintaterapia. Mä en miellä et se on lapsen tai kenenkään eduksi, että sitä pidetään yhdessä ainoassa tilassa.”

Haastateltava A kertoo, että ohjauksen on suunniteltu olevan hyvin systemaattista, mutta ohjaus ei ole toteutunut aikataulusyiden vuoksi niin intensiivisesti. Tästä huolimatta haastateltava kokee, että keskustelua siitä kuinka harjoittelua voidaan tukea kotiympäristössä, käydään paljon. Terapeutti pohtii myös yhdessä lapsen kanssa, kuinka harjoiteltuja taitoja voitaisiin soveltaa muihin ympäristöihin. Haastateltava B:n kokemus ohjauksen toteutumisesta ja tarpeellisuudesta on päinvastainen.

On huomattu, että ohjauskäytien toteutuessa säännöllisesti, terapiassa harjoiteltujen taitojen omaksuminen ja soveltaminen arkiympäristöön sekä sosiaalisen vuorovaikutus vahvistuvat (Järvikoski, Hokkanen & Härkäpää 2009, 275).

B: ”Musta tuntuu että meille ei olla välttämättä juuri hirveenlaista, oikeen min-käänlaista ohjausta missään vaiheessa. Me ollaan aika pitkälti jouduttu selviytyä ihan itse, omin voimavaroin. Voi olla että ehkä en oo välttämättä kokenu ees tarvitsevani.”

A: “..se koko toimintaterapia tähtää siihen, et ne [taidot] siirtyy sitten pysyvästi sinne kotiin. Et samoja juttuja mitä sovelletaan siellä vastaanotolla, ni sitte sovelletaan siellä kotiloissa.”

6.4 Vaihe: Tilannekatsaus ja arviointi

Molemmat haastateltavat kokevat jatkuvan tiedonvaihdon perheen ja kuntoutuksen ammattilaisten välillä erittäin tärkeäksi. He kertovat saavansa tietoa ja käyvänsä palautekeskusteluja jatkuvasti lapsen toimintaterapeutin kanssa. Haastateltava B:n tapauksessa, erimielisyyttä oli kuitenkin syntynyt toimintaterapian jatkon tarpeellisuudesta keskustellessa. Haastateltava B kertoo huomanneensa lapsessa selkeän eron ja

muun muassa henkisen oireilun pahenevan toimintaterapian keskeytymisen vuoksi. Myös Haastateltava A:n tapauksessa toimintaterapian vaikuttavuus on konkretisoitunut silloin, kun toimintaterapia on ollut hetkellisesti tauolla. Hän kuvailee lapsen toimintakyvyn romahtaneen tuolloin totaalisesti. Järvikoski, Hokkanen ja Härkäpää (2009, 259-261) tuloksissaan kuvailivat kuntoutuksen tuloksellisuuden edellytykseksi yhteistyön pitkäjänteisyyden sekä säännöllisyyden.

B: ”Kyllähän sen näki jo tossa vuoden alussa, ku lapsi taas alko taas pikemminkin oireilemaan sen myötä, ku sitä toimintaterapiaa ei ollu. Tavallaan näki siinä, kuin tarpeellinen se oli ja kuin tarpeelliseksi se on ite sen niinku huomannu olevan. Tarvii sitä ohjausta ja ku on sitä saanut, niin oli paljon tyytyväisemmän olonen.”

6.5 Vanhempien odotukset ja käsitykset

Haastateltava A muistelee alussa käsityksensä toimintaterapiasta perustuneen lääkäreiltä saatuun tietoon, joka oli, että se olisi nimenomaan pienemmille lapsille soveltuva kuntoutusmuoto. Perheen käsitys tästä on muuttunut myöhemmässä vaiheessa. Tällä hetkellä hänen käsityksensä on, että toimintaterapia on tavoitelähtöinen kuntoutusmuoto, joka sopii myös vanhemmille lapsille.

A: “..ehkä se on sit se [käsitys toimintaterapiasta], mikä on muuttunut, että se ei oo..ei oo sitä mielikuvaa, et se ois semmonen pienten lasten tämmönen leikki-kerho, vaan että voi hyvin pitkälleki käyttää ihan sitä kuntoutuksessa ja siinä toimintakyvyn ylläpitämisessä.”

Haastateltava B muistaa, että lapsen ollessa pieni, odotukset toimintaterapian suhteen olivat matalat. Ajan mittaan odotukset ovat kasvaneet huomattavasti, koska lapsen kasvaessa haasteet ovat monimutkaistuneet; aiemmin pelkkä fyysinen rajoite alkaa iän karttuessa heijastua myös lapsen henkiseen hyvinvointiin. Tällä hetkellä toimintaterapian ollessa tauolla ja uutta toimintaterapeuttia etsiessä, Haastateltava B pitää tärkeänä kriteerinä lapsen ja toimintaterapeutin kemioiden kohtaamista sekä asiakaskeskeistä työtettä, jossa huomioidaan asiakkaan eri ympäristöt, mielenkiinnon kohteet sekä harrastukset.

On yleisessä tiedossa, että toimintarajoitteisten lasten toimintakyvyn haasteet saattavat monimutkaistua lähestyttäessä teini-ikää, ympäristöstä nousevien odotusten kasvaessa ja muuttuessa vaativimmiksi. Tutkimustieto antaa viitteitä myös siitä, että vanhemmat kokevat palvelut usein asiakaskeskeisempinä nuorempien, kuin vanhempien lasten kohdalla. (Egilson & Stefánsdóttir 2016, 377-379.)

B: ”Kun lapsi ei ite pysty tavallaan motivoimaan itse itseään... ehkä välttämättä näkemäänkään sitä toimintaterapiaa itelleen silleen tarpeellisena. Kyllä se on aikuisen tehtävä ohjata ja kannustaa. Sitä tavallaan motivaatiota ei voi jättää pelkästään lapsen varaan.”

6.6 Moniammatillinen yhteistyö

Moniammatillinen yhteistyö on sosiaali- ja terveysalalla toimivien asiantuntijoiden asiakastyötä, jossa he yhdessä pyrkivät huomioimaan asiakkaan kokonaisuutena, luomaan käsityksen asiakkaan tilanteesta, ratkaisemaan ongelmia sekä pohtimaan tarvittavia toimenpiteitä yhdistämällä oman osaamisensa ja tietonsa. Näin ollen asiakkaan tilanteesta saadaan laajempi käsitys ja ehkä uusia näkökulmia kuntoutuksen jatkoon. Myös asiakas ja hänen läheisensä voivat olla paikalla moniammatillisissa tapaamisissa ja vaikuttaa päätöksentekoon ja osallistua keskusteluun. (Isoherranen 2004, 14.)

Haastateltava A:n tapauksessa, moniammatillinen yhteistyö toteutuu niin koulun, kuin muiden hoitotahojen kesken erittäin hyvin. Esimerkkinä hän kertoo järjestelystä tilanteesta, jossa lapsi lähtee koulusta suoraan toimintaterapiaan. Silloin opettaja raportoi toimintaterapeutille lapsen sen hetkisestä mielentilasta tai koulupäivän kulusta, jotta toimintaterapeutti voi ottaa nämä asiat huomioon kohdatessaan lapsen. Kaksi kertaa vuodessa toteutuvat verkostoneuvottelut hän kokee parhaana keinona tiedonsiirtämiseen ammattilaisten kesken. Näihin neuvotteluihin osallistuvien henkilöiden Haastateltava A kokee olevan hyvin sitoutuneita ja näiden tapaamisten kautta vanhemmatkin saavat kokonaiskuvan lapsen tilanteesta.

Haastateltava B kertoo lapsensa kuntoutusasioiden sujuneen hyvin aiemmin, kun mukana oli sairaalan fysioterapeutti, joka oli ottanut hyvin huomioon heidän perheensä mielipiteet, toiveet ja näkemykset tilanteesta. Nykyään hän kokee joutuvansa kyseen-

alaistetuksi ja ettei perheen toiveita enää huomioida. Erityislasten vanhempien tarinoita esittelevässä kirjassa tulee ilmi, että lasta hoitavan tahon ja vanhemman välisille keskusteluille on annettava riittävästi aikaa.

Ilman riittävää kommunikaatiota, vanhempi voi kokea katkeruutta siitä, ettei tule kuuluksi. Täytyy muistaa, että vanhempi onkin lapsensa paras asiantuntija. (Heinonen, Kantoluoto, Lehtomäki, Lähdemäki, Paganus, Sandelin & Lonka 2005, 327.)

Haastateltava B:n lapsen viimeisimpänä hoitotiiminä on toiminut kirurgi, sairaalan toimintaterapeutti sekä kuntouttava toimintaterapeutti. Hän epäilee, että lähivuosina hoitotiimi tulee laajenemaan. Hän toivoo tulevaisuudessa moniammatillisen yhteistyön kehittyvän asiakaskeskeisempään suuntaan.

Molempien haasteltavien kanssa esiin nousi myös palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja asiakkaiden epätietoisuus siitä, mihin palveluihin he ovat oikeutettuja sekä se, kenen tahon pitäisi heitä näistä asioista tiedottaa ja mistä tietoa voisi etsiä. Samoja viitteitä vanhempien tiedonjanoista nousi esiin myös Egilson & Stefánsdóttirin (2016, 379) tutkimuksessa; vanhemmat kaipaavat lisää tietoa palveluista ja mahdollisuuksista eri tukimuotoihin. Myös Heinonen ja muut ovat kirjassaan kertoneet, kuinka uuvuttavaa tukiviidakon kanssa kamppailu on samalla, kun arki on jo valmiiksi kuluttavaa erityislapsen kanssa eläessä (Heinonen ym. 2005, 337).

B: ”Et niinhän se on, et tänä päivänä jokaisen pitäisi osata itse tonkia ja selvittää ne minkä palveluiden piiriin voisi kuulua. Se että niitä tultais tarjoamaan ni...”

A: ”Tää on siis ihan tyypillinen ongelma, minkä mä tiedän vertaisilta, että ei välttämättä tiedetä ees mitä voidaan hakea ja sitte jos tiedetään, ni ei osata. Et ne kelan kaavakkeethan, vammaistuen hakeminen ei oo ihan simppele, mut ku sitä on nii monta vuotta tehny, nii tietää jo rutiinilla mitä sinne laittaa. Mutta sit ku ensimmäistä kertaa täyttää, ni siin melkeen täytyy joku sosiaalialan ammattilainen olla opastamassa.”

7 Johtopäätökset

Tuloksista tuli ilmi, että asiakkaan ja hänen perheensä yksilölliset toiveet sekä tarpeet ovat avainasemassa määrittelemässä kuinka toimintaterapiapalvelut koetaan. Tähän

tutkimukseen haastateltujen tapausten kesken esimerkiksi toimintaterapian toteutusympäristöt olivat aivan päinvastaiset; toisella vastaanottokäynnit koettiin tarkoituksenmukaiseksi ja toisella taas tämä ei olisi toiminut laisinkaan. Henkilökemioiden kohtaaminen ja luottamuksellinen yhteistyösuhde ovat myöskin suuressa roolissa onnistuneen toimintaterapiaprosessin jokaisessa vaiheessa.

Vaikka asiakkaan lähete toimintaterapiaan olisi tullut fyysisen toimintarajoitteen vuoksi, on hyvin tärkeää nähdä asiakas kokonaisvaltaisesti, ottaen huomioon myös henkinen hyvinvointi sekä sosiaalinen verkosto. Top-down lähestymistavan suosiminen luo tukevan pohjan asiakkaan kokonaisvaltaiselle huomiointille heti terapiasuhteen alusta alkaen. Sen sijaan, että keskityttäisiin pelkkään toimintakyvyn haasteeseen, toimintaterapeutti kartoittaa asiakkaalle merkitykselliset toiminnot, roolit ja ympäristöt. Oleellista on myös se, että asiakas osallistuu tavoitteiden asetteluun yhdessä toimintaterapeutin kanssa. (Fisher 2009, 6-7.)

Molemmat haastateltavat kokivat haasteena palvelujärjestelmän. He toivoivat sen kehittyvän asiakaskeskeisempään suuntaan, muun muassa niin, että saatavilla olevista tukikeinoista tiedotettaisiin selkeämmin. Jotta kuntoutus olisi vaikuttavaa, asiakkaan ikätason ja mielenkiinnon kohteiden huomiointi terapian suunnittelussa sekä toteutuksessa koettiin erittäin merkitykselliseksi. Molemmista haastatteluista tuli esille se, että toimintaterapia on lapselle tarkoituksenmukainen kuntoutusmuoto ja oleellisesti tukenut ja ylläpitänyt lapsen toimintakykyä, niin fyysisellä kuin henkiseläkin tasolla.

A: ”Ja se on ollut hirveen iso tekijä siinä, et se [toimintaterapia] on tukenut sitä arjen toimintakykyä ja sitä kehittymistä ja pärjäämistä. Et sen vaikutus ulottuu oikeestaan kaikkeen.”

8 Pohdinta

8.1 Prosessi ja tulokset

Valittaessa aineistonkeruumenetelmää, päädyttiin haastatteluun, koska näin saatiin pienestä otoksesta huolimatta syvällisempää kokemustietoa, kuin esimerkiksi kyseilyllä, jossa otos voi olla valtava, mutta vastaukset jäädä pinnallisiksi (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 195-205).

Haastattelurunko saatiin koostettua kattamaan asiakaskeskeisen käytännön eri vaiheet ja niihin liittyvät teemat. Vastauksia saatiin kerättyä kaikkiin vaiheisiin liittyen, mutta oli havaittavissa, että asiakkaille eri vaiheet eivät näennäisesti erotu, esimerkiksi tiedonkeruu, interventio tai väliarviointi, vaan toimintaterapia nähdään yhtenäisenä prosessina. Eri vaiheet olivat ennemminkin tutkijoille tukena, jotta kaikki oleellinen prosessista tulisi kysyttyä sekä apuna aineiston analysoinnissa. Teemojen ja käsitteiden, kuten arvot, rutiinit ja ohjaus, avaaminen helpotti kommunikaatiota haastattelutilanteessa. Etenkin arvoista keskusteltaessa, vanhempien oli haastavaa kuvata kokemusta tilanteesta, jolloin arvoja olisi otettu huomioon toimintaterapiaprosessin aikana, mutta arvoihin linkittyvät, perheelle merkitykselliset asiat ja niiden huomiointi, nousivat haastattelun muissa vaiheissa esiin kuin vaivihkaa.

Haastateltavat vanhemmat olivat hyvin perillä kuntoutusprosessin sisällöstä ja sitoutuneita lastensa toimintaterapiaan. Haastattelutilanteessa näyttäytyi se, että he myös tunsivat asiakaskeskeisyyden käsitteen. Emme voi kuitenkaan olettaa kaikkien vanhempien olevan näin valveutuneita, vaan tiedostamme sen, että haastateltaviksi valikoitui yksilöitä, joilla oli paljon sanottavaa aiheeseen liittyen.

8.2 Vertailu muihin tutkimuksiin

Eri keskustelupalstoilta on huomattavissa hyvinkin erilaisia käsityksiä siitä, mitä lasten toimintaterapia on. Käsitykset vaihtelevat suuresti, jopa toimintaterapiapalveluiden asiakkaana olleiden lasten vanhempien kesken. Jotta voitaisiin rakentaa ymmärrystä vanhempien ja kuntouttajien välille, on aluksi selvitettävä molempien osapuolten käsitys aiheesta. Rantala (2002) on tutkinut asiaa jo aiemmin työntekijöiden näkökulmasta ja tässä opinnäytetyössä tuodaan kuuluviin vanhempien ääni, jonka lapsi on ollut toimintaterapiapalveluiden asiakkaana.

Aiheeseen liittyen on tehty jo aiemmin jonkin verran opinnäytetöitä, muun muassa Sormunen ja Ketonen (2017) selvittivät määrällisen kyselytutkimuksen avulla, mitä vahvuuksia ja kehittämiskohteita vanhempien käsitykset osoittavat perhekeskeisen työotteen toteutumisessa Pajan toimiva Oy:ssä. Lopputulemana opinnäytetyössä todettiin Pajan toimiva Oy:n toiminnan olevan vanhempien käsitysten mukaan valtaosin perhekeskeisestä, mutta selkeäksi kehityskohteeksi nousi erityisesti yleisen tiedon jako, joka oli yhteneväinen omiin tuloksiimme, etenkin palveluista tiedottamisen koh-

dalla. Tässä tutkimuksessa käsitellään samaa aihetta, perhekeskeisyyttä, kuin Sormunen ja Ketonen (2017), mutta laadullisesta näkökulmasta ja asiakaskeisyyden käsitettä käyttäen. Aineistonkeruumenetelmänä haastattelu voi antaa kriittisempää ja avoimemmin ilmaistua tietoa kyselyyn verrattuna, koska kyselyssä valmiiksi annetut vaihtoehdot ohjaavat vastaamista. Haastattelussa taas vanhemmat voivat vapaammin kertoa huolenaiheistaan ja näkökulmistaan sekä tarvittaessa kysyä haastattelijalta tarkennusta kysymyksiin liittyen. (Stefánsdóttir & Egilson 2015, 380).

Islannissa Akureyrin yliopistossa tehdyssä tutkimuksessa käsiteltiin vanhempien näkökulmia terapiapalveluista liittyen lapsiin, joilla on fyysisiä toimintakyvyn rajoitteita. Tutkimuksessa on haastateltu 17 vanhempaa, joiden lapset olivat 7-13 vuotiaita. Egilsonin (2011, 277) haastattelussa selvisi, että vanhempia oli tiedotettu heikosti intervention tavoitteista ja yksittäisten sessioiden tapahtumista, kun taas tähän tutkimukseen haastatellut olivat tietoisia missä, miten ja mitä välineitä käyttäen toimintaterapia toteutuu sekä osasivat kuvata konkreettisia tavoitteita, joita interventioille oli asetettu. Valtaosa Egilsonin (mts. 277) haastattelemissa vanhemmista toivoi keskinäistä kunnioitusta ja jaettua päätöksentekoa interventiota suunniteltaessa sekä yhteistyötä terapiapalveluiden kanssa. Vanhemmat myös toivoivat aktiivista, mutta kohtuullisesti aikaa ja energiaa vievää roolia. Islannin tutkimukseen osallistuneiden vanhempien kriittisyys palveluita kohtaan lisääntyi sitä mukaa, kun heidän lapsensa varttui. Tämä asia korostui myös tässä opinnäytetyössä haastateltava B:n ilmaisemissa kokemuksissa ja odotuksissa. Egilsonin (mts. 277) tulokset osoittavat, että terapeuttien tulisi keskittyä nykyistä enemmän lapsen olosuhteisiin ja ympäristöön, pelkästään toiminnan vajuuksiin keskittymisen sijaan. Tämä Top-down – näkökulma tuli esille haastattelemiemme vanhempien toiveista ja odotuksista toimintaterapian toteutuksen suhteen. Myös vaikeavammaisten lääkinnällisen kuntoutuksen asiakkaiden odotuksia ja arvioita käsittelevässä tutkimuksessa ilmeni, että asiakkaat arvostaisivat kokonaisvaltaisempaa toimintaotetta, mutta käytännön toteutus valitettavasti keskittyy usein kapealaisesti, esimerkiksi vain fyysisen rajoitteen tai kommunikoinnin harjoittamiseen (Järvikoski ym. 2009, 260-261).

8.3 Tutkimuksen luotettavuus ja prosessin onnistuminen

Teemahaastattelun toteutuksen vahvuutena, mutta myös haasteena, oli tilanteen keskustelunomaisuus ja ”rentous”. Haastattelurunkoa muodostaessa, kiinnitettiin erityistä

huomioita siihen, ettei kysymyksen muotoilu johdattelisi vastaajaa. Tämä voisi vaikuttaa vastauksiin huomattavasti. Haastattelujen jälkeen huomattiin myös se, kuinka haastattelutilanteessa olevien henkilöiden persoona ja sen hetkinen tunnetila vaikuttaa haastattelun sisältöön. (Hirsijärvi ym. 2013, 206-207.)

Aineistoa läpi käydessämme, korostui harjaantumattomuus toimia haastattelijana. Huomasimme, että useita tarkentavia tai olennaisia jatkokysymyksiä jäi kysymättä. Tältä olisimme voineet välttyä esimerkiksi testaamalla haastattelurunkoa useammalla harjoituskerralla. (Mts. 206.) Itse haastattelutilanteessa oli välillä haastavaa hahmottaa, vastasiko vanhemman kertoma juuri kysytyyn kysymykseen, etenkin, jos vastaus oli pitkä ja keskustelu risteili eri aiheiden välillä.

Tuloksien yleistettävyyttä rajoittaa huomattavasti se, että haastateltavia oli vain kaksi. Tämän vuoksi tutkimuksessa on tapaustutkimuksen piirteitä. (Hirsijärvi & Hurme 2000, 58.) Pienestä otoksesta huolimatta, tuloksista on kuitenkin nähtävissä, kuinka vahvasti asiakkaan yksilölliset tarpeet ja odotukset vaikuttavat kokemukseen toimintaterapian asiakaskeskeisyydestä.

8.4 Jatkotutkimus- ja kehitysideat

Jatkotutkimuksen aiheeksi ehdottaisimme haastateltavan vanhempia ennen terapian alkua sekä terapian jatkuttua jo jonkin aikaa. Näin voitaisiin tutkia vanhempien käsityksiä sekä odotuksia toimintaterapiasta luotettavammin. Tähän opinnäytetyöhön haastateltujen vanhempien lapset, olivat olleet toimintaterapiapalveluiden asiakkaana jo niin pitkään, ettei aineistoa ennakkokäsityksistä tai odotuksista toimintaterapian suhteen saatu luotettavasti kerättyä.

Alkuun pohtiessamme opinnäytetyön ideaa ja potentiaalisia haastateltavia etsiessä, kävimme läpi internetin keskustelupalstoja. Huomasimme, että toimintaterapiasta liikkuu kirjavia käsityksiä, pienten lasten leikkikerhoista huovuttamiseen ja kaikkea siltä väliltä. Olisikin siis mielenkiintoista tutkia ihmisten käsityksiä, jotka eivät ole olleet toimintaterapiapalveluiden kanssa tekemisissä ja näin ollen saada työkaluja alan tunnettuuden kehittämiseen. Tunnettuus näyttelee tarkoituksenmukaisen ja vaikuttavan palvelun järjestämisessä tärkeää osaa – miten hyvin palvelu tunnetaan, niin kansan kuin muiden ammattilaisten kesken. Toimintaterapia on verrattain uusi kuntoutuksen muoto, verrattuna esimerkiksi fysioterapiaan, jolla on vankka historia osana terveyspalveluja. Kuntoutusportin mukaan toimintaterapeuteille usein tulee kokemus siitä,

että heille läheteellä tulevista asiakkaista suuri osa odottaa palvelulta jotain aivan muuta kuin mitä heille on varauduttu tarjoamaan. Hämääviä odotuksia on voinut herätä yhtä hyvin keskusteluiden, median kuin lähettävän tahon ohjeistuksestakin. Kuntoutussuhteelle ei ole paras mahdollinen alku, jos joudutaan tavalla tai toisella osoittamaan asiakkaan käsitys vääräksi. (Mitä asiakkaat odottavat kuntoutukselta? 2012.)

Lähteet

Egilson, S. 2011. Parent perspectives of therapy services for their children with physical disabilities. *Scandinavian Journal of Caring*, 25, 1, 277-284. Viitattu 15.3.2018. Janet Finna, Cinahl.

Egilson, S. T. & Stefánsdóttir, S. 2016. Diverging perspectives on children's rehabilitation services: a mixed-methods study. *Scandinavian Journal of occupational therapy*, 23, 5, 374-382. Viitattu 26.9.2018. Janet Finna, Cinahl.

Fisher, A. 2009. Occupational therapy intervention process model. A Model for Planning and Implementing Top-down, Client-centered, and Occupation-based Interventions. Fort Collins: Three Star Press.

Hagen, A. & Bjorbækmo, W. 2012. Parents of the processes of care in child rehabilitation: a reliability study of the Norwegian translation of MPOC-20. *Child: Care, Health & Development*, 38, 1, 48-53. Viitattu 19.3.2018.

Heinonen, V., Kantoluoto, S., Lehtomäki, R., Lähdemäki, T., Paganus, J., Sandelin, M. & Lonka, K. 2005. Leijonaemojen tarinat. WS Bookwell Oy.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: University Press.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara P. 2013. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvoori, J. 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.

Isoherranen, K. 2004. Moniammatillinen yhteistyö. Vantaa: Dark Oy.

Järvikoski, A., Hokkanen, L. & Härkäpää, K. 2009. Asiakkaan äänellä. Odotuksia ja arvioita vaikeavammaisten lääkinnällisestä kuntoutuksesta. Kuntoutussäätiön tutkimuksia. Viitattu 8.10.2018.

Ketonen, I. & Sormunen, S. 2017. Vanhempien käsityksiä perhekeskeisen työtteen toteutumisesta lapsen toimintaterapiassa. Opinäytetyö, AMK. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysala. Toimintaterapian koulutusohjelma. Viitattu

21.3.2018. http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/131887/Ketonen_Ida_Sor-munen_Saara.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Koivikko, M: Sipari, S. 2006. Lapsen ja nuoren hyvä kuntoutus. Vajaaliikkeisten Kunto ry. Valkeakoski: Koskiprint.

Kruijsen-Terpstra, A. J. A., Ketelaar, M., Boeije, H., Jongmans, M. J., Gorter, J. W., Verheijden, J., Lindelman, E. & Verschuren, O. 2013. Parent's experiences with physical and occupational therapy for their young child with cerebral palsy: a mixed studies review. *Child: care, health and development*, 40, 6, 787-796. Viitattu 26.9.2018. Janet Finna: Cinahl.

Mitä asiakkaat odottavat toimintaterapialta? Artikkelit Kuntoutusportti –sivustolla 08.02.2012. Viitattu 21.3.2018. <https://kuntoutusportti.fi/mita-asiakkaat-odottavat-toimintaterapialta/>

Puusa, A. & Juuti, P. 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Vaasa: Hansaprint.

Rantala, A. 2002. Perhekeskeisyys -- puhetta vai todellisuutta? Työntekijöiden käsitykset yhteistyöstä erityistä tukea tarvitsevan lapsen perheen kanssa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Viitattu 14.3.2018. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25455/9789513940447.pdf?seque>

Rodger, S., & Kennedy-Behr, A. 2017. *Occupation-Centred Practice with Children : A Practical Guide for Occupational Therapists*. Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell.

Sipari, S. 2008. Kuntouttava arki lapsen tueksi. Kasvatuksen ja kuntoutuksen yhteistoiminnan rakentuminen asiantuntijoiden keskusteluissa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Viitattu 27.9.2018. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/18788/9789513933258.pdf>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2012. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa: määrällisen tutkimuksen perusteet. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. Viitattu 21.3.2018

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

Taustatiedot

Lapsenne ikä nyt?

Lapsenne diagnoosi / syy toimintaterapiaan?

Lapsenne toimintakyky arjessa?

Lapsenne ikä toimintaterapian alkaessa?

Toimintaterapian kesto ajallisesti/kertojen määrä?

Arviointi ja tiedonkeruu

Miten lapsenne toimintaterapiassa on otettu huomioon:

- lapsen/perheen rutiinit? (arkirytm; esim. aamurutiinit)
- perheenne arvot? (tärkeät ja merkitykselliset asiat)
- lapsen toimintaympäristöt? (fyysinen ympäristö; koti, koulu, naapurusto, harrastetilat/-paikat, kerhot)
- lapsen toiminnot (arkeenne kannalta tärkeät, mieluisat/ei mieluisat?)
- lapsen roolit? (esim. sisaruus, kaveruussuhteet, koululainen yms.)

Tavoite

Millaisia tavoitteita toimintaterapialle on asetettu? Miten tavoitteet yhdistyvät arkeenne?

Osallistuiko lapsi ja perheenne tavoitteiden asetteluun?

Kuinka lapsenne oma tahto/mielipide on huomioitu tavoitteiden asettelussa?

Interventio/toteutus

Mitä lapsenne toimintaterapiassa tehty? Mitä välineitä käytetään?

Missä lapsenne toimintaterapia toteutuu/toteutunut? (koulussa, kotona, päiväkodissa, vastaanotolla yms.)

Keitä toimintaterapiakerroilla on yleensä paikalla?

Kuinka perheenne on otettu huomioon toimintaterapian toteutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa?

Millaista ohjausta perheellenne on annettu? Millä lailla ohjaus on toteutunut?

Koetteko saaneenne neuvoja siihen kuinka lapsen terapiassa harjoitellut taidot siirtyisivät muihinkin ympäristöihin?

Tilannekatsaus ja arviointi

Koetteko toimintaterapiasta olleen lapsellenne hyötyä tavoitteisiin nähden? Millaista?

Odotukset ja käsityksen toimintaterapian suhteen

Olisitteko kaivanneet enempi keskustelua siitä, mitä toimintaterapia on?

Koetteko saaneenne tarpeeksi tietoa prosessin aikana? (mitä tt on, lapsen haasteisiin liittyvissä asioissa, lapsen edistymisestä yms.)

Vastasiko teidän käsityksenne/odotuksenne toimintaterapiaa? Ovatko käsityksenne toimintaterapiasta muuttuneet. Jos on, niin miten?

Muuta?

Liite 2. Saatekirje

OSALLISTUMINEN HAASTATTELUTUTKIMUKSEEN AIHEESTA: VANHEMPIEN KÄSITYKSIÄ LAPSENSA TOIMINTATERAPIASTA

Opinnäytetyön tekijät:

Katariina Hiekka xxxx@student.jamk.fi p. 040 xxx xxx

Sini Rohula xxxx@student.jamk.fi p. 040 xxx xxx

Ohjaajat:

Kristiina Juntunen ja Jaana Ritsilä

Hyvä vanhempi!

Tutkimuksen taustatiedot

Toimintaterapiassa tulisi kohdata asiakas kokonaisvaltaisesti, ottaen huomioon elämän kaikki osa-alueet ja lähipiiri. Lapsiasiakkaan kohdalla lähipiirin merkitys korostuu eritoten ja vanhemmat ovatkin suuressa roolissa koko lapsen kuntoutusprosessin aikana. Meitä tulevina toimintaterapeutteina kiinnostaa kuulla, miten toimintaterapia käsitetään perheissä sekä kuinka asiakaskeskeiseksi te vanhemmat koette lapsenne toimintaterapiaprosessin.

Haastattelututkimus on osa opinnäytetyömme Jyväskylän ammattikorkeakoulussa, toimintaterapian koulutusohjelmassa. Keräämme opinnäytetyöhömmme aineistoa haastatteleamalla kolmea vanhempaa, jonka lapsi on tai on ollut toimintaterapiapalveluiden asiakkaana. Haastattelut on tarkoitus tehdä kevät/kesä 2018 aikana ja opinnäytetyömme valmistuu loppuvuodesta 2018. Tutkimuksella ei ole erillistä toimeksiantajaa tai rahoittajaa.

Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja merkitys

Opinnäytetyössämme tarkoituksena on lisätä toimintaterapeuttien tietoisuutta vanhempien käsityksistä liittyen lasten toimintaterapiaan. Tavoitteena opinnäytetyössä on teitä vanhempia haastatteleamalla saada teidän kertomananne kuva siitä, kuinka toimintaterapia käsitetään perheissä, joissa lapsi on ollut toimintaterapiapalvelujen asiakkaana. Kerätyllä tiedolla pyrimme vahvistamaan asiakaskeskeisyyttä rakentamalla ymmärrystä vanhempien ja kuntouttajien välille sekä näin voidaan mahdollisesti auttaa terapeutteja räätälöimään palveluitaan vastaamaan perheiden tahtoa ja tarpeita.

Tutkimusaineiston käyttötarkoitus, käsittely ja säilyttäminen

Tulemme nauhoittamaan haastattelut, jotta voimme käydä läpi haastattelussa esiin nousevia teemoja. Aineiston käsittelyä helpottaaksemme, litteroimme haastattelunauhoitteet eli kirjoitamme ne puhtaaksi. Aineisto on vain meidän tutkijoiden käytettävissä ja käsittelemme aineistoa koko tutkimuksen ajan anonymisti. Haastateltavat nimeämme raportointiimme numeroin (esim. haastateltava 1.). Haastattelunauhoitukset ja litteroidut aineistot hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. Valmis opinnäytetyö julkaistaan theseus.fi –sivustolla.

Haastattelun toteutus

Haastattelut toteutetaan ennalta sovittuna ajankohtana ja teille sopivassa, rauhallisessa ympäristössä. Haastatteluun toivomme teidän varaamaan aikaa noin tunnin. Voimme tulla tekemään haastatteluun esimerkiksi teille kotiin tai muuhun sovittuun paikkaan. Lähetämme haastattelukysymykset teille n. viikkoa ennen haastattelun toteutumista, jotta voitte tutustua niihin etukäteen.

Allekirjoitetun suostumuksen voit palauttaa meille mukana tulleealla palautuskuorella postitse pvm X -mennessä.

Kiitos ajastanne!

Suostumus

Osallistuminen tutkimukseen on täysin vapaaehtoista. Tutkittavilla on tutkimuksen aikana oikeus kieltäytyä tutkimuksesta ja keskeyttää tutkimukseen osallistuminen missä vaiheessa tahansa ilman, että siitä aiheutuu heille mitään seuraamuksia. Tutkimuksen järjestelyt ja tulosten raportointi ovat luottamuksellisia. Tutkimuksesta saatavat tutkittavien henkilökohtaiset tiedot tulevat ainoastaan tutkittavan ja tutkijaryhmän käyttöön ja tulokset julkaistaan tutkimusraporteissa siten, ettei yksittäistä tutkittavaa voi tunnistaa. Tutkittavilla on oikeus saada lisätietoa tutkimuksesta tutkijaryhmän jäseniltä missä vaiheessa tahansa.

Tutkittavan suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Olen perehtynyt tämän tutkimuksen tarkoitukseen ja sisältöön, kerättävän tutkimusaineiston käyttöön, tutkittaville aiheutuviin mahdollisiin haittoihin sekä tutkittavien oikeuksiin ja vakuutusturvaan. Suostun osallistumaan tutkimukseen annettujen ohjeiden mukaisesti. Voin halutessani peruuttaa tai keskeyttää osallistumiseni tai kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta missä vaiheessa tahansa. Tutkimustuloksiani ja kerättyä aineistoa saa käyttää ja hyödyntää sellaisessa muodossa, jossa yksittäistä tutkittavaa ei voi tunnistaa.

Päiväys

Tutkittavan allekirjoitus

Päiväys

Tutkijan

allekirjoitus